

Engel des Vergessens: pisanje o koroških Slovencih v nemškem jeziku

Mateja Curk

Ob Beli 4, SI-5271 Vipava
mcurk3@gmail.com

V nemškem jeziku napisan roman Engel des Vergessens problematizira dilemo o tem, ali gre »drugi« jezik v primeru zgodbe o življenju slovenske manjšine na od nekdanj napetem stičišču regionalnih in nadregionalnih tradicij, zgodovinskih in modernih, kulturnih in narodnih identitet razumeti kot znak napredujoče asimilacije slovenske manjšine na Koroškem ali je simbol prelamljanja z dotodanjim razumevanjem manjšinske skupnosti v Avstriji kot regionalne in vpetosti literarnega ustvarjanja koroških Slovencev v globalni kontekst pisanja v »drugem« jeziku.

Ključne besede: avstrijska književnost / narodne manjšine / koroški Slovenci / literarni dialog / jezikovna identiteta / dvojezičnost / Haderlap, Maja: *Angel pozabe*

Sodobne pripovedi o življenju manjšin

Engel des Vergessens, prozni prvenec Maje Haderlap, ki je izšel leta 2011 pri založbi Wallstein iz Göttingena in ubeseduje spomine avtoričine babice in očeta na čas druge svetovne vojne in nacizma, je bil nagrajen z nagrado Ingeborg Bachmann, z nagrado Bruno Kreisky za politično knjigo leta 2011, nagrado salzburške deželne vlade Rauris in nagrado, ki jo za najboljši družinski roman podeljuje fundacija založbe iz Ravensburga.¹ Maja Haderlap, prej znana kot avtorica pesniških zbirk v slovenskem jeziku,² je z odmevnostjo večkrat nagrajene mednarodne uspešnice v evropskem, še posebej pa v nemškem govornem prostoru postala tako rekoč »literarna zvezda«.

¹ Prozni prvenec Maje Haderlap je bil obravnavan v doktorski disertaciji *Govorice družbenih okolij v sodobni slovenski prozi* (2016), ki je nastala na Podiplomski šoli ZRC SAZU v Ljubljani.

² *Žalik pesmi* (1983), *Bajalice* (1987) in *Gedichte – Pesmi – Poems* (1998), trijezična zbirka pesmi Maje Haderlap s prevodoma v nemški in angleški jezik.

Uspeh dela Maje Haderlap je mogoče postaviti v kontekst prav tako odmevnega literarnega dogajanja, zlasti podelitve uglednih nagrad, pognatisov, prevodov, literarnih kritik in številnih bralcev, ob izidu del drugih sodobnih pisateljev in pisateljic, ki se pogosto identificirajo z manjšinsko skupnostjo. V zgodbah o manjšinah, ki so pripovedovane v več kodih oziroma v »drugem« jeziku, literati sporočajo, da je ob vzporednicah pomembno dojeti tudi razlike med kulturami in jeziki (Nadj Abonji 14). Sporočilo je še posebej odmevno v okoliščinah, ko so medkulturne in transnacionalne interakcije v evropskem prostoru številne in se ideja o enonacionalni, enojezični književnosti, o nekakšni monokulturi kaže kot vse bolj nesmiselna. Čeprav nacionalna literarna zgodovina z utrjevanjem idealizirane predstave o jezikovni konsistenti nacionalne literature sugerira stanje, ki ga v resničnosti ni, je literarno pisanje Maje Haderlap in drugih sodobnih avtorjev, ki ustvarjajo v jeziku večinske skupnosti, v novejšem času razumljeno kot normalno stanje v heterogenih družbah in transnacionalnih kulturah (Köstler in Leben 156). Medkulturne interakcije in pisanje v »drugem« jeziku v nacionalni literarni diskurz uvajajo pogled tujega, s čimer se po prepričanju Silvije Borovnik ustvarjajo »medprostori«. Za razumevanje literarnega pisanja v »drugem« jeziku je po zgledu novejših pristopov k obravnavi literarnih »medprostorov« ključno sprejeti zamisel o tem, da je vsakršna literarna dejavnost osnovana medkulturno, saj so »menjava in 'mešanje' jezika – kodno preklapljanje, citiranje 'drugega' v lastnem (ali drugem) jeziku itd. del splošnih medkulturnih procesov, ki se jim ni mogoče izogniti s sklicevanjem na jezikovno enoličnost« (156). Za pristop, ki spraševanje, »za čigavo literaturo gre«, obravnava kot nesmiselno in zagovarja stališče, da »gre za primere sodobne književnosti z različnimi koreninami« (Borovnik 442), je značilen metodološki premik, ki je v raziskavah dvojezične literature na avstrijskem Koroškem v zadnjih dvajsetih letih manjšinsko literaturo postavil v globalni kontekst »pisanja v drugem jeziku«. ³ Na sodobni metodološki podlagi obravnavana

³ Poleg koncepta »manjšinske književnosti« (Deleuze in Guattari 1995) in polisistemске teorije Itamarja Even–Zoharja (1990) je temeljna izhodišča omenjenega metodološkega pristopa od 80. let 20. stoletja dalje razvijala regionalna komparativistika regije Alpe-Jadran, zlasti z raziskavami Janeza Strutza (*Dialogue* 237–247). Regionalna komparativistika literarni diskurz manjšinskih skupnosti obravnava z izrazito sistemskega vidika in na tej podlagi razvije metodologijo za raziskavo literarnega diskurza koroških Slovencev v nadregionalnem okviru ter s pogledom na medkulturnost kot globalni pojav. Literarni diskurz slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem je v najnovejših raziskavah izhodišče za meddisciplinarno obravnavo specifičnega literarnega polja in za metodološki premik v smer medkulturno zasnovane reprezentacije manjšinske literature v širšem okviru nadregionalnih literarnih interakcij. Iz opisa-

dejstva, da se estetsko zahtevne in družbeno angažirane pisave koroških Slovencev vse bolj odločajo za nemški jezik, da literarno življenje so-oblikujejo tudi avtorji iz Slovenije in literarne reprezentacije koroške slovenske stvarnosti niso več vezane niti na slovenski jezik niti na etnično pripadnost piscev, so izhodišče pri ugotavljanju, koliko je sodobni literarni diskurz na avstrijskem Koroškem še manjšinski ali regionalen in kje zarisati njegove meje (Leben, *Slovenska* 5–6). V obravnavi zgodbe o življenju slovenske manjšine na od nekdanj napetem stičišču regionalnih in nadregionalnih tradicij, zgodovinskih in modernih, kulturnih in narodnih identitet, se premišljuje zlasti o tem, ali gre »drugi« jezik razumeti kot znak napredujoče asimilacije ali je nemški jezik v delu *Engel des Vergessens* simbol prelamljanja z dotedanjim razumevanjem manjšinske skupnosti Slovencev v Avstriji kot regionalne in vpetosti literarnega ustvarjanja v »drugem« jeziku v večjezični evropski literarni prostor.

Teza o tem, da je iz »male literature« nastala »literatura za nadregionalno razpršeno, specializirano manjšino in za literarno vedo, ne nazadnje tudi zaradi dodatne privlačnosti dvokulturne komunikacijske situacije«, je bila že pred dvema desetletjema dokazovana v prikazu literarnega življenja koroških Slovencev (Strutz, *Profile* 28–29). Kot je zanj značilno, literarni diskurz na avstrijskem Koroškem ustvarjajo tako Janko Messner, Florjan Lipuš, Maja Haderlap, Cvetka Lipuš, Fabjan Hafner in drugi koroški Slovenci kot tudi vsi tisti avtorji, ki so se v Avstrijo priselili iz osebnih ali političnih razlogov in so besedila objavljali v dveh jezikih, slovenščini in nemščini (Vinko Ošlak, Lev Detela, Milena Merlak Detela idr.). V obdobju od 90. let do danes so literarna dvojezičnost, menjava in kreativno mešanje jezika postali identifikacijski znak literature koroških Slovencev, ki je izhodišče za opazovanje številnih novih oblik literarnih interakcij, kot se pojavljajo v reprezentaciji literarnega diskurza sodobnih manjšinskih skupnosti (Köstler in Leben 149). Kompleksne dimenzije pripovedovanja zgodb o življenju manjšin v širšem evropskem prostoru ponazarjajo prozna besedila mlajše generacije literatov, ki ne glede na to, ali se z manjšinsko skupnostjo identificirajo tudi avtorji sami ali ne, s pisanjem v »drugem« jeziku, izkazuje težnjo po preseganju ideološko konstruirane predstave o »Drugem«, kot jo osvetlita primera zgodb Gorana Vojnoviča in Kevina Vennemanna.

ne metodološke podlage izhaja tako pričujoči prispevek kot tudi raziskovalni projekt »Dvojezična literarna praksa na Koroškem po ukinitvi literarne revije *mladje* (1991) in njen položaj v nadregionalnem interakcijskem literarnem prostoru«, ki v obdobju 2016–2018 poteka na Inštitutu za slavistiko Univerze v Gradcu (gl. <https://slawistik.uni-graz.at/sl/dvojezicna-literarna-praksa/>).

Zgodba protagonista iz nacionalno mešane družine, ki jo v standardni slovenščini pripoveduje Goran Vojnovič v delu *Jugoslavija, moja dežela* (2012), kaže na kompleksnost izbire jezika v sodobnem literarnem diskurzu. Raba slovenskega jezika je, kot se v tem primeru domneva, povezana z ustvarjanjem postjugoslovanske zgodbe o propadu ideje o bratstvu in enotnosti, enakosti, solidarnosti in zavezništvu med južno-slovanskimi narodi in veroizpovedmi na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Že naslov Vojnovičevega dela na simbolni ravni nakazuje na ustvarjanje nacionalno zabrisanega prostora na ozemlju nekdanje *Jugoslavije*, ki ni imenovana država, temveč *moja dežela* – s čimer se naslov intertekstualno povezuje s sloganom *Slovenija, moja dežela*. Nacionalno zabrisanost na ravni literarne zgodbe in jezika potrjuje kompleksno sestavljena identiteta dvojezičnega protagonista. Le-ta izkazuje težnjo literarnega diskurza po preseganju meja novonastalih nacionalnih držav na ozemlju nekdanjih jugoslovanskih republik in ustvarjanju »alternativne« oblike narodne skupnosti, ki jo predstavlja v literarnem diskurzu zamišljena, jezikovno in kulturno heterogena skupnost literarnih oseb.

Zaradi perspektive nekoga, ki se z manjšino ukvarja, ne da bi se tako kot Goran Vojnovič s to skupnostjo istovetil, je specifičen primer sodobne proze v nemškem jeziku napisano delo Kevina Vennemanna, *Mara Kogoj* (2007). Nemški zgodovinar, potomec tistih, ki so po nekaterih ocenah Nemčijo mentalno, ne le formalno denacificirali, je prišel na Koroško in osupel nad drugačno, potuhnjeno, zadržnjeno podobo Nemštva (Bogataj, »Kevin« 60). Poglobljanje v pobjo slovenske družine na kmetiji Peršman aprila 1945 je avtorju dalo vpogled v kolektivno maličenje spomina pri večinskem narodu in, osupel nad zgodovinsko in sodno obdelavo poboja, je napisal personificirano, promanjšinsko pripoved prve povojne generacije koroških Slovencev – »Iz Nemčije z ljubeznijo«, kot je delo *Mara Kogoj* še označil Matej Bogataj (60).

Vennemannovo prozno delo, pa tudi drugi zgledi, kot je dokumentarna drama, ki prav tako obravnava pokol na Peršmanovi domačiji, *Elf Seelen für einen Ochsen* (2003) avstrijsko-nemške avtorice in režiserke Tine Leisch, potrjujejo, da se literarni diskurz na Koroškem ne opredeljuje kot manjšinski ali regionalen, temveč kot odprt, nadregionalen in transnacionalen prostor, v katerem prek biografskih kontaktnih con prihaja do interakcij, ki se od 90. let v koroškem literarnem polju krepijo (Köstler in Leben 153). V procesu hitre diverzifikacije literarnega življenja, ko je meja med Avstrijo in Slovenijo prehodna in je pojavljanje slovenske besede v Avstriji vse bolj pestro, ima ne le Koroška,

ampak tudi širši evropski prostor za avtorje vlogo (začasnega) bivanjskega središča, v literarno polje pa je vstopila nova (migracijska) generacija dvojezičnih avtorjev (153). Kot poleg drugih ponazarjajo Vojnovičeva dela, specifičen literarni jezik dvojezičnih avtorjev pripovedi o življenju manjšin predstavlja v kulturno in jezikovno heterogenem literarnem polju kompleksno identiteto »Drugega«.

Identiteta Slovencev na avstrijskem Koroškem

Ker je »zahtevati od pripadnikov manjšine, naj se gibljejo samo v lastnem manjšinskem getu«, po prepričanju Maje Haderlap ('Angel poza-be' 24–26) »vendarle absurd«, je nekaj let po izidu Vennemannovega dela v odgovor na vprašanje o tem, kje živeti in kako, koroška Slovenka ostala »doma« in pripoved o svoji družini napisala v nemškem jeziku (Kolšek 24–25). Raba jezika večinske skupnosti v osebnoizpovednem besedilu o travmah Slovencev na avstrijski strani meje je odprla številna vprašanja o sodobni identiteti koroških Slovencev in njihovi umeščenosti v specifične okoliščine življenja na avstrijskem Koroškem, kjer je slovenska literarna javnost skorajda odsotna ter primanjkuje dialoga z bralci v Sloveniji. Ob primeru proznega prvenca Maje Haderlap se je ponovno pokazalo, da so stališča strokovne javnosti in samih avtorjev dihotomno razpeta med težnjo po svetovljanskosti, kozmopolitizmu⁴ (Kos; Johnson Debeljak; Leben »Slovenska literatura«) in idejo o ogroženosti, navezanosti na domačijo in ljudstvo ter povezanosti z zemljo in izročilom (Kolšek 23–25), ki se jo primerja z »bojaznijo, da svojih odtenkov med tisočeriimi etničnimi barvami sveta ne izgubimo, saj bi bili potem nezanimivi za druge in še narodnostno in družbeno kohezivnost bi izgubili z izgubo identifikacijskih znakov« (Kravos 75).

Ob polemiziranju z dejstvom, da Maja Haderlap piše v večinskem jeziku, je idejo o ogroženosti in navezanosti koroških Slovencev na domačijo zaslediti v Handkejevi primerjavi »slovenskih sorodnikov

⁴ V širšem kontekstu teoretskih razlag je kozmopolitizem razumljen kot ideologija, ki je bila poleg ideologije kulturnega nacionalizma pomembna za institucionalno vzpostavitev, uveljavitev in učvrstitev diskurza primerjalne književnosti. Slednji se je, kot podrobneje razlaga Marko Juvan (»Ideologija«), oblikoval ob kozmopolitski konceptiji svetovne književnosti, a tako, da je sprejel tudi vanjo vpisano idejo kulturnega nacionalizma – tj. predstavo o nacionalnih literaturah, jezikih in kulturah, ki naj bi se ujemali z etnično-državno kartografijo.

izpod Svinje gore« s severnoameriškimi Indijanci⁵ in v stališču Florjana Lipuša, ki je v delu *Poizvedovanje za imenom* (2013) z izbiro večinskega – »zgornjega jezika«, tj. jezika, ki je zgoraj na dvojezičnih tablah, – utemeljeval ugodne odmeve in priljubljenost dela. Na sledi ostankov skupnosti se izbira nemškega jezika Lipušu zdi skoraj izdaja, čeprav obenem priznava, da je izid del *Engel des Vergessens* (2011), *Mara Kogoj* (2007) in *Immer noch Sturm* (2010) sprožil zanimanje za zgodovino in vlogo slovenske manjšine na Koroškem, pa čeprav »skoraj kot kuriozitetete in nečesa arhaičnega« (Bogataj, »Zgodovina« 776).

Tako Handke kot Lipuš v svojih delih iz najnovejšega obdobja napeljujeta k temu, da je nastajanje najodmevnejših manjšinskih del v nemškem jeziku razumljeno kot simbol asimilacije in ne degetoizacije. Takšno stališče starejše generacije literarnih ustvarjalcev glede rabe nemškega jezika je mogoče razumeti v kontekstu prvega vala asimilacije, ko se je večina koroških Slovencev v 20. stoletju zaradi političnih pritiskov odpovedala slovenskemu jeziku in zavračala slovensko kulturo, kar je vodilo v jezikovni in kulturni izbris ter kulturno samopozabo (Haderlap, »'Angel pozabe'« 24–26). Zaradi težnje po integraciji in centralizmu kot v preteklih obdobjih prevladujoče naloge literarnega diskurza je bilo v pogledih na literarni jezik izstopajoče konstituiranje umetnega, univerzalnega knjižnega jezika. Pokrajinska govorna razčlenjenost, položajna in družbena razslojenost, za katero je značilen »izvir in neponarejen« jezik, ki je po nekaterih ocenah v besedni umetnosti »inštrument in surovina, pa tudi evokacijski medium nadzavestnih sestavin življenja, njegovih izkušnjskih, miselnih, etičnih in estetskih pravzorcev«, pa kot da nima enakega pomena (Kravos 76). Zavest o pomenu dolge tradicije zavezanosti literarnega diskurza hibridnemu knjižnemu jeziku zasledimo pri literatih iz sosednjih držav, kjer je bila prisotna določena kontinuiteta razvoja zavesti o tem, kako pomembna je vez z ljudskim jezikom. Ta vez je bila zlasti v poeziji vseskozi močan vir navdiha in je nudila možnost za uveljavitev ter osmislitev zasebnega, divjega, drobnega,⁶ kar po prepričanju Marka Kravosa (76) kaže

⁵ »Slovenske sorodnike izpod Svinje gore« je Peter Handke primerjal s severnoameriškimi Indijanci, ko je v drami *Še vedno vihar* zapisal: »[N]ekaj staroselcev, ali domorodcev, v tem primeru Indijancev iz rodu Atabaskov. Te prepoznaš po tem, da se ne premikajo, temveč sedijo, čepijo, čemijo, in to na golih tleh, in to vsak od teh preostalih posebej, daleč stran drug od drugega, in le kdaj pa kdaj jih teh nekaj, kot na skupen znak, vstane in si od daleč na kratko pomaha, nad glavami turistov: Hej, še sem tu! In jaz tudi! – In jaz tudi!, in potem spet počenejo« (Handke 92).

⁶ To dokazuje pesniško ustvarjanje Renata Quaglie v rezijanskem narečju (*Baside*, 1985) in pesnjenje Piera Paola Pasolinija v furlanščini.

na podrejanje idejnim predpostavkam o t. i. »malem, nezgodovinskem narodu, o narodu – proletarcu, o narodu – evropskem emarginirancu, ki mora uniformirati svojo družbeno podstat, da bi lahko nastopal strnjeno in obstal sredi ostalih narodov«.

Ravnovesje in sintezo med obema poloma – kozmopolitizmom in ljudskostjo, nemškim in slovenskim jezikom dosegajo literati, katerih ustvarjanje v obmejnih prostorih zaznamuje drugi val asimilacije, ki je prvemu nasproten in po prepričanju Maje Haderlap (»'Angel pozabe'« 24–26) ne pomeni siromašenja. V proznem prvencu koroške Slovenke predstavljeni pogled sodobnega literarnega ustvarjalca se od razumevanja literature Slovencev na avstrijskem Koroškem, kot je prisotno znotraj slovenske države, pa tudi od pogleda starejših generacij koroških ustvarjalcev razlikuje v tem, da oba jezika – slovenščino in nemščino – sprejema kot del svoje jezikovne in kulturne identitete (Kolšek 23–25). Tako razumljene sodobne družbene dileme o tem, »[k]do sem, h komu spadam, zakaj pišem slovensko ali govorim nemško« (Haderlap, *Angel* 162), so bistveni literarni elementi identitete sodobnega protagonista, ki se identificira z manjšino in svojo zgodbo pripoveduje v jeziku večinske skupnosti. Jezikovna identiteta sodobnega posameznika v intimni družinski zgodbi relativizira prepričanje o tem, da »slovenski« pisatelj piše v svojem maternem, »slovenskem« jeziku, in »slovenskost« predstavlja kot privilegij avtoričine dvojezičnosti in večkulturnosti okolja, v katerem živi (Kos 256). Iz takega razumevanja sodobne identitete izhajajoče pojmovanje »slovenskega« temelji na zavedanju, da so predznaki tega pojma različni in raznoliki ter da med njimi »ne prevladuje znanje slovenskega jezika« (Milharčič Hladnik 190). V tem pogledu iz nemščine v slovenščino (Haderlap, *Angel pozabe*) in druge jezike (Haderlap, *Angel of Oblivion*) prevedena prvoosebna pripoved o koroških Slovencih ne pomeni odpovedi slovenstvu, akta kapitulacije »manjšinske pisateljice« pred nemško govorečo večino, ampak prej »akt emancipacije, jezikovne premestitve«:

Tudi ob njeni pomoči govoreči glas, ki pripoveduje *svojo* zgodbo in zgodbo *svojih*, to zgodbo zares in do konca premisli: omogoči ji, da se izvije iz globoke emocionalno-osebne zaznamovanosti, zapredenosti v meandre individualne in kolektivne zgodovine, da se osvobodi in nase pogleda skozi oči drugega, drugačnega *ne več* samo funkcionalnega, a tudi *še ne* popolnoma emocionalnega jezika. Predvsem pa to ni jezik *identitete*, prvotne izkušnje življenja [...], temveč jezik *razlike*, ki z razdalje poimenuje *bližino*, od zunaj tisto najnotranjše. Na začetku je bila *slovenska* beseda, a stanje in zgodovino tega sveta poskuša ubesediti po nemško (Kos 256–257, ležeče v izvirniku).

***Engel des Vergessens* kot dialog med preteklostjo in sedanostjo**

Da bi ugotovili, kako predniki shajajo s preteklostjo, zaznamovano z vojno, nacionalsocializmom, preganjanjem, zatiranjem, neredko pa tudi s smrtjo zaradi opredeljevanja za slovenski jezik, avtorji in avtorice povojnih generacij skozi proces odkrivanja avtobiografskega materiala, med katerim je veliko dokumentarnega gradiva, pisem, pesmi, imen in drugega, pišejo o spominih (Haderlap, *Sodobnost* 220). V procesu pisanja avtorji sodobnih evropskih literatur prelomijo s kronološkostjo tradicionalne avtobiografije, z istovetenjem pišočega in ubesedenega jaza ter ustvarjajo žanrsko hibridna besedila, v katerih se meje med preteklim in sedanjim, realnim in imaginarnim, literarnim, osebnim in javnim prelivajo; besedila pa vsebujejo tudi emancipacijske in družbenokritične implikacije (Leben, *Avtobiografsko* 295). Z aktualno podobo na nadregionalni ravni recipiranih avtobiografskih pisav, ki temeljijo na zavesti o konstruiranosti in intertekstualnosti, se sklada tudi avtobiografska povezanost s tematiko vojne in povojnih posledic, ki po besedah avtorice dela *Engel des Vergessens* predstavlja enega bistvenih vzgibov za pisanje: »Kdor pravi, da literatura ali umetnost nimata nobene povezave z realnostjo, v kateri živijo pisatelji ali umetniki, se moti, vsi smo pogojeni s prostorom in z družinsko izkušnjo« (Haderlap, *Gledališki* 11).

Potem ko so bila nekatera zgodovinska dejstva, kot je mednacionalni konflikt med Slovenci in Avstrijci iz časa druge svetovne vojne (gl. Inzko 1985), v povojni avstrijski interpretaciji zgodovine politično instrumentalizirana, v literarnem diskurzu predstavljajo material, na osnovi katerega se ustvarja novo literarno besedilo (Haderlap, »Rasla sem« 34–38). V njem so koroški partizani upodobljeni kot preprosti, verni ljudje, ki so začutili, da se je zoper zlo treba boriti (34–38). Ohranjanje distance do preteklosti v intimnem literarnem prostoru omogoča raba nemškega jezika, kar avtorica pojasni kot: »Občutek, da me nemščina drži na razdalji in lažje pišem, lažje se približam tej temi, ki je mučna in osebna, lažje se discipliniram, kar mi je všeč« (Haderlap, »'Zdaj sem vse'« 26–27). V specifičnem dialogu sodobnega literarnega diskurza z resničnimi osebami iz preteklosti avstrijske Koroške se med slovenskim koroškim in avstrijskim literarnim diskurzom vzpostavlja novo razmerje. Zanj je značilen poseben odnos do avstrijskega bralstva, ki slovensko zgodbo bere kot del avstrijske zgodovine, ki je doslej niso poznali (Haderlap, »'Angel pozabe'« 24–26). Tej tezi je že pritrdil širok krog avstrijskih intelektualcev, ko je ob primeru nacionalistično-bramborske propagande pokazal, da je bil v vojnem in povojnem času poleg

Slovencev in drugih avstrijskih manjšin prizadet tudi večinski narod in njegova literatura (Poniž 28–29).

Raba jezika večinskega naroda na slovensko-avstrijski jezikovni meji v pripovedi predstavnice mlajše generacije in s časovne distance simbolizira v dolgi zgodovini jezikovnih politik večinskega naroda na avstrijskem Koroškem močno uveljavljeno idejo o razliki med večinskim in manjšinskim jezikom ter njuni samoreferenčnosti, hkrati pa tudi spodbuja v novejšem obdobju pogosteje izraženo potrebo po razumevanju prehajanja med stranema, ki je »od zunaj morda videti razmejevalno, vendar se znotraj mene steka« (Haderlap, *Gledališki* 11). V prostoru, ki ga tudi v sodobnem času zaznamujejo vojne travme in politično konstruirana slovensko-avstrijska trenja (Vrščaj 8, gl. Wutti 45–54), je rabo nemškega jezika v literarnem diskurzu mogoče razumeti kot težnjo po svobodi (Haderlap, *Sodobnost* 221). Kot poskus, da se protagonistka, ki je otroštvo preživela v slovenskem okolju v Avstriji, v Lepeni pri Železni Kapli, z jezikom, ki ni materinščina, temveč jezik njenega izobraževanja, osvobodi obsesije manjšine z maternim jezikom (219). Da z literarno pripovedjo pokaže ideološko ozadje tesnih in nenehnih nacionalnih in družbenih pripisovanj, preizpraša svojo dvojezičnost in se »preseli« v jezikovno krajino, za katero Maja Haderlap (221) pravi, da jo je bila pripravljena sprejeti. Kompleksno sestavljena identiteta koroških Slovencev ter njihov odnos do zgodovine in jezika tako reflektirata nadregionalni in širši družbeni značaj pisanja v »drugem« jeziku, vpetega v večjezični evropski literarni prostor (Kraševc 15).

LITERATURA

- Bogataj, Matej. »Kevin Vennemann, Mara Kogoj«. *Mladina* 26 (29. 6. 2012): 60. Splet 12. 10. 2016.
- — —. »Zgodovina, mitologija in puščobna sedanost«. *Sodobnost* 78/6 (2014): 775–782. Splet 14. 10. 2016.
- Borovnik, Silvija. »Dvojezičnost slovenske književnosti kot odraz dvojne identitete«. *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ur. Petra Stankowska, Maria Wtorkowska, Jozef Pally. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012. 437–449.
- Deleuze, Gilles in Guattari, Felix. »Kaj je 'manjšinska' književnost«. *Kafka*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1995. 24–39.
- Even-Zohar, Itamar. »Introduction to Polysystem studies«. *Poetics Today* 11/1 (1990): 1–16.
- Haderlap, Maja. *Med politiko in kulturo. Slovenska gledališka dejavnost na Koroškem 1946–1976*. Celovec: Založba Drava, 2001.
- — —. *Engel des Vergessens*. Göttingen: Wallstein, 2011.
- — —. »Zdaj sem vse: slovenska pesnica in avstrijska pisateljica«. Sprašuje Tanja Lesničar Pučko. *Dnevnikov objektiv* (27. 8. 2011): 26–27. Splet 6. 5. 2016.

- . »'Angel pozabe je postal moja pripoved'«. Sprašuje Jerneja Jezernik. *Pogledi* 2.20 (12. 10. 2011): 24–26. Splet 5. 12. 2014.
- . »Rasla sem z občutkom, da moram ves čas dokazovati svojo eksistenco«. Sprašuje Marjan Horvat. *Mladina* 29 (22. 7. 2011): 34–38. Splet 16. 12. 2016.
- . *Angel pozabe*. Prev. Štefan Vevar. Maribor: Študentska založba Litera, 2012.
- . »Pisala sem za notranji oder«. Sprašuje Eva Kraševc. *Gledališki list* 93.9 (2013/14): 6–11.
- . »V luči jezika. Celovski govor ob podelitvi Bachmannove nagrade 2014«. *Sodobnost* 79.3 (2015): 217–224.
- . *Angel of Oblivion*. Prev. Tess Lewis. Brooklyn: Archipelago Books, 2016.
- Handke, Peter. *Še vedno vihar* [nem. *Immer noch Sturm*, 2010]. Prev. Brane Čop. Celovec: Wieser, 2013.
- Inzko, Valentin (ur.). *Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes: z upoštevanjem useslovenske zgodovine*. Celovec: Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1985.
- Johnson Debeljak, Erika. »Bi se zrušilo nebo, če bi kresnika dobila Maja Haderlap? Kdo sme biti slovenski pisatelj?«. *Airbelevina* (15. 10. 2013). Splet 5. 12. 2014.
- Juvan, Marko. »Ideologija primerjalne književnosti: Perspektive metropol in periferij«. *Primerjalna književnost v 20. stoletju in Anton Ocvirk*. Ur. Marko Juvan, Darko Dolinar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008. 57–91.
- Kolšek, Peter. »'Pradavno zelenje' jezika«. *Gledališki list* 93.9 (2013/14): 23–25.
- Kos, Matevž. »Tako rekočo slovenski roman«. *Literatura* 25.259–260 (2013): 255–264.
- Köstler, Erwin in Leben, Andrej. »Dvojezična literarna praksa koroških Slovencev po ukinitvi 'mladja' (1991) in njena pozicija v nadregionalnem prostoru literarne interakcije«. *Koroški koledar* 2017. Ur. Irena Destovnik. Celovec: Drava, 2016. 148–158.
- Kraševc, Eva. »Po sledih spomina«. *Gledališki list* 93.9 (2013/14): 13–15.
- Kravos, Marko. »Živa rožica iz Rezije (spremna beseda)«. *Baside*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1985. 75–81.
- Leben, Andrej. »Avtobiografsko pisanje v novejši slovenski literaturi«. *Avtobiografski diskurz*. Ur. Andrej Leben, Alenka Koron. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. 293–309.
- . »Slovenska literatura na avstrijskem Koroškem: manjšinska – regionalna?«. *Jezik in slovstvo* 58/4 (2013): 5–15.
- Leisch, Tina. *Elf Seelen für einen Ochsen. Enajst duš za enega vola*. Dokumentartheater aus dem Nachkriegsgebiet. Celovec: Društvo Peršmanovega doma, 2003.
- Lipuš, Florjan. *Poizvedovanje za imenom*. Maribor: Študentska založba Litera, 2013.
- Milharčič Hladnik, Mirjam. »Stopinje skozi čas v avto/biografskih zapisih slovenskih migrantk«. *Avtobiografski diskurz*. Ur. Andrej Leben, Alenka Koron. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. 189–203.
- Nadj Abonji, Melinda. »Besedama integracija in identiteta se izogibam«. Sprašuje Slavo Šerc. *Delo* 55/186 (2013): 14. Splet 29. 11. 2016.
- Petrič, Tanja. »Na Koroškem še vedno vihar, a tudi slovenski val«. *Delo* 54/157 (2012): 13. Splet 22. 12. 2014.
- Poniž, Denis. »Izkoreninil se bom/Mich ausgraben – Poezija Janija Oswalda v presečišču dveh svetov«. *Jezik in slovstvo* 58.4 (2013): 27–35.
- Strutz, Janez (ur.). *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten*. 2. razširjena izdaja. Celovec: Mohorjeva založba, 1998.
- Strutz, Janez. »Dialogue, Polyphonie, and System: On the Issue of a History of the 'Small Literatures' in the Alps-Adriatic Region«. *Writing literary history*. Ur. Darko Dolinar, Marko Juvan. Frankfurt: Peter Lang, 2006. 237–263.

- Thomsen, Mads Rosendahl. *Mapping World Literature*. London, New York: Continuum International Publishing Group, 2008.
- Vennemann, Kevin. *Mara Kogoj*. Prev. Urška P. Černe. Ljubljana: Slovenska matica, 2011.
- Vojnovič, Goran. *Jugoslavija, moja dežela*. Ljubljana: Študentska založba Beletrina, 2012.
- Vrščaj, Tina. »Smrt, ki se kratkočasi na Koroškem: *Engel pozabe* Maje Haderlap«. *Pogledi* 3/22 (2012): 8. Splet 5. 12. 2014.
- Wakounig, Metka. »Oj, mladost ti moja ali Slovenščina, kdo bo tebe ljubil?: uvodnik«. *Literatura* 24/251–252 (2012): 1–7.
- Wutti, Daniel. »Transgeneracijski prenos v družinah koroških Slovencev«. *Razprave in gradivo* 70 (2013): 45–54.
- Yildiz, Yasemin. *Beyond the Mother Tongue: The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press, 2012.

Engel des Vergessens: Writing About the Carinthian Slovenians in German

Keywords: Austrian literature / national minorities / Carinthian Slovenians / literary dialogue / language identity / bilingualism / Haderlap, Maja: *Engel des Vergessens*

The German-written novel *Engel des Vergessens* problematizes the dilemma whether writing in »Other« language is a sign of progressing assimilation or it can symbolize breaking with the understanding of Slovenian minority in Austria as regional, and represents literary discourse of Carinthian Slovenians as a part of writing in »Other« language in a global context. From the aspect of a broader literary sphere, Maja Haderlap's writing about socially and politically marginal narrative represents one of the many new forms of literary interaction going beyond the regional frame by telling the story about minority community. Literary discourse of Slovenians in Austria illustrates numerous intercultural and transnational interactions typical for a multilingual literary sphere that prove nonsense of the idea about mononational, monolingual literary discourse. Using German language in the Carinthian Slovenians' novel means accepting both languages as a part of linguistic and national identity, and represents a way of understanding contemporary social dilemmas – »Who am I, to whom I belong?« – as part of a broader literary sphere where stories about minorities in Europe are written in the majority's language. A context of the authors who like Maja Haderlap identify with the minority and write in the majority's language, is being outlined by inclu-

sion of two characteristic literary works: Kevin Vennemann's *Mara Kogoj* and Vojnovič's *Yugoslavia, My Country*.

1.02 Pregledni znanstveni članek / Review article

UDK 821.112.2(436).09:323.15(436)=163.6